I. fejezet

Görbeelmélet

0. Előismeretek

Transzformációk

0.1. Definíció. Legyen M egy tetszőleges nemüres halmaz. **Metrika** M-en egy olyan

$$d : M \times M \to \mathbb{R}^+ \cup \{0\}$$

leképezés, amely teljesíti a következő feltételeket:

(i) *pozitivitás:* $\forall\, x, y \in M : \ d(x, y) = 0$, akkor és csakis akkor, ha $x = y$;

(ii) *szimmetria:* $\forall\, x, y \in M : \ d(x, y) = d(y, x)$;

(iii) *háromszög-egyenlőtlenség:* $\forall\, x, y, z \in M : \ d(x, z) \leq d(x, y) + d(y, z)$.

Ha d egy metrika M-en, akkor az (M, d) párt **metrikus tér**nek nevezzük.

0.2. Definíció. Legyen (M, d) és (M', d') metrikus tér. Egy $f : M \to M'$ leképezést **izometriá**nak mondunk, ha

(i) szürjektív;

(ii) $\forall\, x, y \in M : \ d'(f(x), f(y)) = d(x, y)$.

Megjegyzések. *(ii)* implikálja, hogy minden izometria bijekció. Könnyen belátható, hogy izometriák kompozíciója, valamint izometria inverze ugyancsak izometria. Így egy metrikus tér összes izometriái csoportot alkotnak a leképezés-kompozíció műveletével. Ezt a csoportot **izometriacsoport**nak hívjuk.

0.3. Definíció és állítás. Legyen V egy $\mathbb{R}$ test feletti vektortér és

$$GL(V) := \{\varphi \in \mathrm{End}(V) \mid \det(\varphi) \neq 0\},$$

ekkor $GL(V)$ csoport a szorzás műveletével, amelyet a V vektortér **általános lineáris csoport**jának mondunk.

0.4. Definíció és állítás. Legyen V euklideszi vektortér és

$$O(V) := \{\varphi : V \to V \mid \langle v, w \rangle = \langle \varphi(v), \varphi(w) \rangle\},$$

ekkor $O(V)$ csoport a leképezéskompozíció műveletével. Ezt a csoportot a V euklideszi vektortér **ortogonális csoport**jának nevezzük, elemeit **ortogonális transzformáció**knak mondjuk.

0.5. Lemma. $\det(O) = \pm 1$.

0.6. Állítás. $O^+(V) := \{\varphi \in O(V) \mid \det(\varphi) = 1\}$ *csoport a leképezéskompozíció műveletével.*

0.7. Definíció. Az $\mathbb{R}^n$ tér **transzlációján**

$$\tau_q : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}^n, \quad p \mapsto \tau_q(p) := p + q$$

alakú leképezést értünk, ahol $q \in \mathbb{R}^n$ tetszőleges, rögzített vektor.
Egy $f : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}^n$ leképezést **affin transzformáció**nak mondunk, ha előállítható egy invertálható lineáris transzformáció és egy transzláció kompozíciójaként, azaz $f = \tau_q \circ \varphi$, $q \in \mathbb{R}^n$ és $\varphi \in GL(\mathbb{R}^n)$. Ekkor φ-t az affin transzformáció **lineáris részé**nek, τ_q-t pedig a **transzláció részé**nek hívjuk.
Egy affin transzformációt **irányítástartó**nak, illetve **irányításváltó**nak nevezünk aszerint, amint a lineáris része irányítástartó, illetve irányításváltó.
$\mathbb{R}^n$ euklideszi **mozgás**án olyan affin transzformációt értünk, amelynek lineáris része ortogonális transzformáció.

0.8. Állítás. $\mathbb{R}^n$ *egy transzformációja pontosan akkor izometria, ha előállítható egy ortogonális transzformáció és egy transzláció kompozíciójaként, így* $\mathbb{R}^n$ *izometriacsoportja egybeesik az euklideszi mozgások csoportjával.*

Megjegyzések. Az $\mathbb{R}^n$ **tér geometriáján** azon fogalmak és tulajdonságok összességét, amelyek megőrződnek izometriák alkalmazása esetén, vagyis az izometriacsoport invariánsainak elméletét. (Felix Klein: Erlangeni program)

Differenciálás

0.9. Definíció. Legyen $U \subset \mathbb{R}^n$ ($U \neq \emptyset$) nyílt halmaz. Tekintsünk egy $f : U \to \mathbb{R}^m$ leképezést, továbbá legyen $p \in U$ és U_0 a $0 \in \mathbb{R}^n$ pont egy olyan környezete, hogy $\forall\, h \in U_0$ esetén $p + h \in U$. Azt mondjuk, hogy f differenciálható p-ben, ha

$$\exists\, \varphi \in \mathcal{L}(\mathbb{R}^n, \mathbb{R}^m) : \lim_{h \to 0} \frac{\|f(p+h) - f(p) - \varphi(h)\|}{\|h\|} = 0.$$

Ekkor φ-t f p-beli **derivált**jának nebezzük és $f'(p)$-vel jelöljük.
$f'(p)$-nek $\mathbb{R}^n$, illetve $\mathbb{R}^m$ kanonikus bázisai által alkotott bázispárra vonatkozó mátrixát:

$$\begin{pmatrix} \dfrac{\partial f^1(p)}{\partial x^1} & \cdots & \dfrac{\partial f^1(p)}{\partial x^m} \\ \vdots & & \vdots \\ \dfrac{\partial f^n(p)}{\partial x^1} & \cdots & \dfrac{\partial f^n(p)}{\partial x^m} \end{pmatrix}$$

f p-beli **Jacobi mátrixá**nak nevezzük.

0.10. Állítás. *Ha egy leképezésnek egy pontban létezik a deriváltja, akkor az egyértelműen meghatározott.*
Tegyük fel, hogy $U \subset \mathbb{R}^n$ nyílt halmaz, és legyenek $f, g : U \to \mathbb{R}^m$ differenciálható leképezések. Ekkor $\forall\, \lambda, \mu \in \mathbb{R}$ esetén $\lambda f + \mu g : U \to \mathbb{R}^m$ differenciálható és $(\lambda f + \mu g)' = \lambda f' + \mu g'$.
Láncszabály: Ha $U \subset \mathbb{R}^n$ nyílt halmaz, $f : U \to \mathbb{R}^m$ és $g : \mathbb{R}^m \to \mathbb{R}^k$ differenciálható leképezés, akkor $g \circ f : U \to \mathbb{R}^k$ leképezés ugyancsak differenciálható és $\forall\, p \in U$: $(g \circ f)'(p) = g'(f(p)) \circ f'(p)$.

0.11. Állítás. *Legyen $U \subset \mathbb{R}^k$ nyílt halmaz és $f = (f^1, \ldots, f^n) : U \to \mathbb{R}^n$ leképezés. f akkor és csak akkor differenciálható egy $p \in U$ pontban, ha az f^i ($i = 1, \ldots, n$) koordinátafüggvények mindegyike differenciálható p-ben. Ekkor*

$$f'(p) = \left({f^1}'(p), \ldots, {f^n}'(p) \right),$$

ahol a jobb oldali lineáris leképezés a

$$v \in \mathbb{R}^k \mapsto \left({f^1}'(p)(v), \ldots, {f^n}'(p)(v) \right) \cong \begin{pmatrix} {f^1}'(p)(v) \\ \vdots \\ {f^n}'(p)(v) \end{pmatrix} \in \mathbb{R}^n$$

előírás szerint hat.

0.12. Definíció. Tegyük fel, hogy $U \subset \mathbb{R}^n$ nyílt halmaz, és tekintsük az $f : U \to \mathbb{R}^m$ leképezést. Legyen $p \in U$ és $v \in \mathbb{R}^n$ tetszőleges. Képezzük a

$$\lim_{t \to 0} \frac{f(p + tv) - f(p)}{t}$$

határértéket. Létezése esetén ezt az f p-beli v irány szerinti **iránymenti deriváltj**ának nevezzük és $D_v f(p)$-vel jelöljük. Speciálisan $D_{e_i} f(p) =: D_i f(p)$-t p-beli **parciális derivált**nak mondjuk.

0.13. Állítás (Láncszabály parciális deriváltakra)**.**
Tegyük fel, hogy $g^1, \dots, g^n : \mathbb{R}^k \to \mathbb{R}$ függvények differenciálhatók az $a \in \mathbb{R}^k$ pontban, az $f : \mathbb{R}^n \to \mathbb{R}$ pedig differenciálható a $b = \left(g^1(a), \dots, g^n(a)\right) \in \mathbb{R}^n$ pontban. Ha $F : \mathbb{R}^k \to \mathbb{R}$, $p \mapsto F(p) := f\left(g^1(p), \dots, g^n(p)\right)$, akkor léteznek F a-beli parciális deriváltjai és a

$$D_i F(a) = \sum_{j=1}^{n} D_j f(b) D_i g^j(a) \qquad (1 \leq i \leq k)$$

formula alapján számíthatók ki.

0.14. Definíció. Tegyük fel, hogy f differenciálható az $U \subset \mathbb{R}^n$ (nemüres) nyílt halmaz fölött. Azt mondjuk, hogy f egy $p \in U$ pontban

(i) **immerzió**, ha $f'(p) \in \mathcal{L}(\mathbb{R}^n, \mathbb{R}^m)$ injektív;

(ii) **szubmerzió**, ha $f'(p) \in \mathcal{L}(\mathbb{R}^n, \mathbb{R}^m)$ szürjektív;

(iii) **reguláris**, ha immerzió és szubmerzió;

(iv) **diffeomorfizmus**, ha $f : U \to V \subset \mathbb{R}^m$ olyan differenciálható bijekció, amelynek az $f^{-1} : V \to U$ inverz leképezése is differenciálható.

0.15. Állítás (Inverz leképezés tétel)**.**
Legyen $W \subset \mathbb{R}^n$ nyílt halmaz, és tegyük fel, hogy $f : W \to \mathbb{R}^n$ differenciálható leképezés. Ha $a \in W$ és f reguláris a-ban, akkor létezik az a pontnak $U \subset W$, az $f(a)$ pontnak pedig V környezete úgy, hogy az $f|_U : U \to V$ leképezés diffeomorfizmus. Ha $p \in U$ és $q := f(p)$, akkor az f^{-1} inverz q-beli deriváltját az $\left(f^{-1}\right)'(q) = [f'(p)]^{-1}$ formula adja.

1. Parametrizált görbék; Ívhossz

1.1. Definíció. Legyen $I \subset \mathbb{R}$ egy nem feltétlenül korlátos intervallum.

(i) Egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^2$ immerziót **parametrizált görbének** nevezünk. A $t \in I$ valós számokat ilyenkor **paraméterként** is említjük, adott $t \in I$ esetén $c(t)$-t a görbe t paraméterű pontjának mondjuk. Ha $\operatorname{Im} c - t$ $\mathbb{R}^3$ egy kétdimenziós lineáris sokasága tartalmazza, akkor **parametrizált síkgörbéről beszélünk.**

(ii) Tekintsük a $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbét!

α) c **érintőegyenes**e a t paraméterű pontban a $c(t) + \alpha(c'(t))$ egydimenziós lineáris sokaság.

β) c **bireguláris**, ha:

$$\forall t \in I : \quad (c'(t), c''(t)) \text{ lineárisan független;}$$

ebben az esetben a $c(t)+\alpha(c'(t), c''(t))$ kétdimenziós lineáris sokaságot a görbe $c(t)$ pontbeli **simulósík**jának mondjuk.

γ) c pályasebessége a

$$v : I \mapsto \mathbb{R}, \quad t \mapsto v(t) := \|c'(t)\|$$

függvény, ha ez az **1** értékű konstans függvény, akkor c-t **egységpályasebességű**nek vagy **természetes paraméterezésű**nek nevezzük.

δ) c **ívhossza** a pályasebesség I fölötti integrálja

$$L(c) := \int_I v = \int_I \|c'\|;$$

ívhosszfüggvénye az

$$\varsigma : \quad I \mapsto [0, L(c)]\,, \quad t \mapsto \varsigma(t) := \int_a^t v(\tau)\,\mathrm{d}\tau$$

függvény, ahol $a \in I$ rögzített.

(iii) A $c : I \mapsto \mathbb{R}^2$ és $\tilde{c} : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbéket **kongruensek**nek nevezzük, ha $\exists$ olyan $f : \mathbb{R}^3 \mapsto \mathbb{R}^3$ izometria, hogy $\tilde{c} = f \circ c$. Amennyiben a szóban forgó izometria transzláció, úgy **paralel görbék**ről szólunk.

(iv) Azt mondjuk, hogy a $\tilde{c} : \tilde{I} \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe **ekvivalens** a $c : : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbével, ha megadható olyan $\Theta : \tilde{I} \mapsto I$ diffeomorfizmus, amelyre $\tilde{c} = c \circ \Theta$ teljesül. Ekkor a Θ függvényt **paramétertranszformáció**nak hívjuk és a $\tilde{c}$ parametrizált görbét c Θ általi átparaméterezettjeként említjük. A Θ paramétertranszformáció **irányítástartó** ill. **irányításváló t** aszerint, hogy:

$$\forall \tilde{t} \in \tilde{I} : \quad \Theta'(\tilde{t}) > 0 \quad \text{ill.} \quad \Theta(\tilde{t}) < 0$$

Megjegyzések. Az értelmezés szerint egy parametrizált görbe nem ponthalmaz, hanem leképezés
A parametrizált görbék halmazán bevezetett kongruencia és ekvivalencia egyaránt ekvivalenciareláció. Nyilvánvaló, hogy az egymástól paramétertranszformációban különböző parametrizált görbék képtere azonos.
Megfordítva: egy adott $\mathbb{R}^3$-beli ponthalmaznak lehetnek nem ekvivalens paraméterezései.
Például:

$$!S^1 := \left\{ r \in \mathbb{R}^2 \quad | \quad \|r\| = 1 \right\}$$
$$c_1 : \mathbb{R} \mapsto \mathbb{R}^2 \quad t \mapsto c_1(t) := (\cos t, \sin t)$$
$$c_2 :]-\pi, 3\pi[\mapsto \mathbb{R}^2 \quad t \mapsto c_2(t) := (\cos t, \sin t)$$

c_1 és c_2 immerzió, $\operatorname{Im} c_1 = \operatorname{Im} c_2$, de c_1 és c_2 nem ekvivalens, mivel pl. a $c_1^{-1}(1{,}0)$ és $c_2^{-1}(1{,}0)$ ősképek különböző számosságúak.

1.2. Állítás.

(i) Parametrizált görbe átparaméterezettje parametrizált görbe. Az átparaméterezés során a biregularitás megőrződik.

(ii) A parametrizált görbék érintőegyenese és – biereguláris esetben – a simulósíkja paramétertranszformációval szemben invariáns.

(iii) A parametrizált görbék érintőegyenese, biregularitása és simulósíkja affin transzformációval szemben invariáns.

Bizonyítás. $!\, c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe.

(i) Ha $\Theta : \tilde{I} \mapsto I$ paramétertranszformáció és $\tilde{c} := c \circ \Theta$, akkor a **(0.10)** láncszabályt alkalmazva:

$$\tilde{c}' = (c' \circ \Theta)\Theta'$$
$$\tilde{c}'' = (c'' \circ \Theta)(\Theta')^2 + (c' \circ \Theta)\Theta'' \quad (*)$$

Mivel Θ diffeomorfizmus $\Rightarrow$ Θ' sehol sem tűnik el $\Rightarrow$ τ immerzió.

Biregularitás megőrzése (indirekt): Tegyük fel hogy c bireguláris, de $\tilde{c}$ nem az, vagyis $\exists \tilde{t} \in \tilde{I} \quad : \quad \tilde{c}''(\tilde{t}) = \lambda\, \tilde{c}'(\tilde{t})$. Ekkor

$$(c'' \circ \Theta)(\tilde{t}) \left[\Theta'(\tilde{t})\right]^2 + (c' \circ \Theta)(\tilde{t})\Theta''(\tilde{t}) = \lambda(\tilde{c}' \circ \Theta)(t)\Theta'(t) \quad \Rightarrow$$
$$(c' \circ \Theta)(\tilde{t}) \left[\tilde{\Theta}''(\tilde{t}) - \lambda\Theta'(\tilde{t})\right] + (c'' \circ \Theta)(\tilde{t}) \left[\Theta'(\tilde{t})\right]^2 = 0, \quad \lambda \in \mathbb{R}$$

teljesülne.
Mivel $c'(\tilde{t})$ és $c''(\tilde{t})$ lineárisan független $\Rightarrow$ $\Theta'(\tilde{t}) = 0$, ami ellentmondás.

(ii) $\tilde{c}$ érintőegyenese egy $\tilde{t}$ paraméterű pontban:

$$\tilde{c}(\tilde{}) + \alpha(\tilde{c}(t)) \stackrel{(i)}{=} \tilde{c}(\tilde{t}) + \alpha(\Theta'(t)c'(\Theta(t))) = c(\Theta(\tilde{t})) + \alpha(c'(\Theta(\tilde{t}))$$

ami c érintőegyenese a $\Theta(\tilde{t})$ paraméterű pontban.

Simulósík megőrzése:

$$(*) \quad \Rightarrow \forall \tilde{t} \in \tilde{I} \quad : \quad \alpha(\tilde{c}'(\tilde{t}), \tilde{c}''(\tilde{t})) = \alpha(c'(\Theta(\tilde{t})), c''(\Theta(\tilde{t}))),$$

ezért $\tilde{c}$ simulósíkja a $\tilde{t}$ paraméterű pontban

$$\tilde{c}(\tilde{t}) + \alpha(\tilde{c}'(\tilde{t}), \tilde{c}''(\tilde{t})) = c(\Theta(\tilde{t})) + \alpha(c'(\Theta(\tilde{t})), c''(\Theta(\tilde{t})))$$

ami c simulósíkja a $\Theta(\tilde{t})$ paraméterű pontban.

(iii) Belátandó, hogy ha $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe és $f = \tau_a \circ \varphi$ affin transzformáció, akkor:

$f \circ c$ parametrizált görbe;
$f \circ c$ bireguláris, ha c az.

$$\forall t \in I : (f \circ c)(t) = f'(c(t)) \cdot c'(t) = \varphi(c'(t))$$ [1]

és $\varphi : \mathbb{R}^3 \mapsto \mathbb{R}^3$ izomorfizmus $\Rightarrow$ állítás.

1.3. Állítás. *Parametrizált görbék ívhossza izometriával és irányítástartó paramétertranszformációval szemben invariáns.*

Bizonyítás. $! c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe.
Tekintsük az $f = \tau_a \circ \varphi \quad , \quad \varphi \in O(\mathbb{R}^3)$ izometriát.

$$\forall t \in I : \|(f \circ c)'(t)\| = \|f'(c(t))c'(t)\| = \|\varphi(c'(t))\| = \|c'(t)\| \qquad {}^{2}$$
$$L(f \circ c) := \int_I \|(f \circ c)'\| = \int_I \|c'\| =: L(c)$$

$! \quad \Theta : \tilde{I} \mapsto I$ irányítástartó pamatétertranszformáció! Ekkor

$$\forall \tilde{t} \in \tilde{I} : \Theta'(\tilde{t}) > 0$$
$$L(\tilde{c}) = L(c \circ \Theta) = \int_I \|\tilde{c}\| = \int_I \|(c' \circ \Theta)\Theta'\| = \int_I \|c' \circ \Theta\|\Theta' =: L(c) \qquad {}^{3}$$

1.4. Állítás. *Minden parametrizált görbe ekvivalens egy természetes paraméterezésű görbével. Nevezetesen:*
ha $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe és ívhosszfüggvénye ς, akkor $\tilde{c} := c \circ \varsigma^{-1} \quad \exists$ és c-vel ekvivalens természetes paraméterezésű görbe.
Amennyiben $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ természetes paraméterezésű görbe, úgy bármely vele ekvivalens természetes paraméterezésű görbe.

$$t \mapsto c(t + \alpha) \quad \textit{vagy} \quad s \mapsto c(-s + \alpha)$$

alakú, ahol $\alpha \in R$

Bizonyítás. Házi feladat

2. Görbület, torzió; Frenet-apparátus

2.1. Definíció. Legyen $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ ívhoszparaméterezésű görbe.
A $\kappa : I \mapsto \mathbb{R} \quad s \mapsto \kappa(s) = \|c''(s)\|$ függvényt a c görbéhez tartozó görbületfüggvénynek mondjuk.

[1] Affin transzformáció tetszőleges pontban vett deriváltja a lineáris részével egyezik meg.
[2] φ normatartó
[3] Helyettesítéses integrálás

2.2. Lemma. *Ívhosszparaméterezéssel ekvivalens paraméterezést használva a $t \in I$ paraméterezést használva a $t \in I$ paraméterű pontbeli görbület értéke*

$$\kappa(t) = \frac{\|c'(t) \times c''(t)\|}{\|c'(t)\|^3}$$

formula alapján számítható.

Bizonyítás. Gyakorlat

Következmény. *Egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe pontosan akkor bireguláris, ha a görbületfüggvénye sehol sem tűnik el (ennélfogva mndenütt pozitív értéket vesz fel).*
Egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbe $\Leftrightarrow$ parametrizált egyenes, ha görbületfüggv énye a zérus függvény.

2.3. Állítás. *Tekintsünk egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbét, melynek görbületfüggvénye a $\kappa : I \mapsto \mathbb{R}$ függvény.*

(i) Ha $f : \mathbb{R} \mapsto \mathbb{R}^3$ izometria, akkor $f \circ c$ görbületfüggvénye szintén κ, a görbület tehát izometriával szemben invariáns.

(ii) Amennyiben $\Theta : J \mapsto I$ paramétertranszformáció, $\tilde{c} = c \circ \Theta$ és $\tilde{c}$ görbületfüggvénye $\tilde{\kappa}$, úgy

$$\tilde{\kappa} = \kappa \circ \Theta$$

azaz a görbület paramétertranszformációval szemben is invariáns.

Bizonyítás.

(i) ! $\tilde{c} := f \circ c$, ha $f = \tau_a \circ \varphi$:

$$\tilde{c}' = (f' \circ c)c' = \varphi \circ c'$$
$$\tilde{c}'' = (\varphi' \circ c')c'' = \varphi \circ c''$$

$$\tilde{\kappa} = \frac{\|\tilde{c}' \times \tilde{c}''\|}{\|\tilde{c}'\|^3} = \frac{\|\varphi \circ c' \times \varphi \circ c''\|}{\|\varphi \circ c'\|^3} = \frac{\|c' \times c''\|}{\|c'\|^3} = \kappa$$

(ii)

$$\tilde{c} = c \circ \Theta$$
$$\tilde{c}' = (c' \circ \Theta)\Theta'$$
$$\tilde{c}'' = (c'' \circ \Theta)(\Theta')^2 + (c' \circ \Theta)\Theta''$$

$$\tilde{\kappa} = \frac{\|\tilde{c}' \times \tilde{c}''\|}{\|\tilde{c}'\|^3} = \frac{\|(c' \circ \Theta)\Theta' \times (c'' \circ \Theta)(\Theta')^2\|}{\|(c' \circ \Theta)\Theta'\|^2} = \frac{\|(c' \circ \Theta) \times (c'' \circ \Theta)\|}{\|c' \circ \Theta\|^3} = \kappa \circ \Theta$$

2.4. Definíció. Legyen $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ ívhosszparaméterezésű bireguláris görbe. Az

$$n(s) := \frac{c''(s)}{\kappa(s)}$$

$c''(s)$ irányú egységvektort a $c(s)$ pontbeli **főnormálvektor**nak nevezzük.
Mivel

$$< c'(s), c'(s) >= \underline{1} \quad \Rightarrow \quad < c''(s), c'(s) >= 0$$

így $n(s) \perp c'(s)$

A $t(s) := c'(s)$ egységvektor neve: **érintővektor**.

$$\left.\begin{array}{l} t(s) = c'(s) \\ c''(s) = \kappa(s)\, n(s) \end{array}\right\} \Rightarrow \quad \boxed{t'(s) = \kappa(s) n(s)}$$

2.5. Definíció. A simulósík $b(s) := t(s) \times n(s)$ normálvektorát **binormális** vektornak hívjuk.
A (t, n, b) hármast a tekintett görbe **Frenet-féle háromméljének** mondjuk.

Megjegyzések. t és n vektorok definíciójából közvetlenül adódik, hogy $\forall s \in I$ esetén $t(s)$ és $n(s)$ a $c(s)$-beli simulósíkot feszíti ki.
Az $n(s)$ és $b(s)$ által kifeszített síkot a $c(s)$-beli **normálsík**nak, a $b(s)$ és $t(s)$ által kifeszített síkot pedig a $c(s)$-beli **rektifikáló sík**nak nevezzük.

2.6. Állítás. *Tekintsük a $C : I \mapsto \mathbb{R}^3$ bireguláris ívhosszparaméterezésű görbét, amelynek Frenet-féle hároméle (t, n, b).*

i) Ha $\tilde{c} := f \circ c$, ahol $f = \tau_a \circ \varphi \quad (a \in \mathbb{R}^3, \varphi \in O(\mathbb{R}^3))$ izometria, akkor τ Frenet-féle hároméle

$$\tilde{t} = \varphi \circ t$$
$$\tilde{n} = \varphi \circ n$$
$$\tilde{b} = \varepsilon(\varphi \circ b)$$

ahol $\varepsilon := \det \varphi \in \{-1,1\}$.

ii) Tegyük fel hogy $\Theta : \tilde{I} \mapsto I$ paramétertranszformáció, s legyen $\tilde{c} := c \circ \Theta$. Ebben az esetben $\tilde{c}$ Frenet-féle hároméle

$$\tilde{t} = \varepsilon(t \circ \Theta)$$
$$\tilde{n} = n \circ \Theta$$
$$\tilde{b} = \varepsilon(b \circ \Theta)$$

ahol ε vagy 1 vagy -1, aszerint, amint Θ irányítástartó, illetve irányításváltó paramétertranszformáció.

Bizonyítás.

i)

$$\tilde{t} = \tilde{c}' = \varphi \circ c' = \varphi \circ t$$
$$\tilde{n} = \frac{\tilde{t}'}{\tilde{\kappa}} \overset{2.3}{=} \frac{(\varphi \circ t)'}{\kappa} = \frac{\varphi \circ t'}{\kappa} = \varphi \circ n$$

Jegyezzük meg, hogy $\forall \varphi \in End\, \mathbb{R}^3$ és $a, b, c \in \mathbb{R}^3$:

$$< \varphi(a) \times \varphi(b), \varphi(c) >= \det \varphi < a \times b, c > .$$

$$\det \varphi < a \times b, c > \overset{\varphi \in O(\mathbb{R}^2)}{=} \det \varphi < \varphi(a \times b), \varphi(c) >=< \det \varphi \cdot \varphi(a \times b), \varphi(c) >$$

Ennek alapján adódik, hogy

$$\tilde{b} = \tilde{t} \times \tilde{n} = (\varphi \circ t) \times (\varphi \circ n) = \varepsilon(\varphi_0(t \times n)) = \varepsilon(\varphi \circ b)$$

ii)

$$\tilde{t} = \tilde{c}' = (c \circ \Theta)' = \Theta'(c' \circ \Theta) = \varepsilon(t \circ \Theta)$$
$$\tilde{n} = \frac{\tilde{t}'}{\tilde{\kappa}} \overset{2.3}{=} \frac{\varepsilon(t \circ \Theta)'}{\kappa \circ \Theta} = \frac{\varepsilon^2(t' \circ \Theta)}{\kappa \circ \Theta} = n \circ \Theta$$
$$\tilde{b} = \tilde{t} \times \tilde{n} = \varepsilon(t \circ \Theta) \times (n \circ \Theta) = \varepsilon(t \times n) \circ \Theta = \varepsilon(b \circ \Theta)$$

Mivel $b(s) = t(s) \times n(s)$, így

$$b'(s) = \underbrace{t'(s) \times n(s)}_{=0 \Leftarrow t'(s) \| n(s)} + t(s) \times n'(s) = t(0) \times n'(s) \Rightarrow b'(s) \perp t(s)$$

Másrészt, mivel $b(s)$ egységvektor $\quad \Rightarrow \quad b'(s) \perp b(s)$.
Továbbá $t(s) \perp b(s)$, így $b'(s) \parallel n(s)$ adódik : $b'(s) = -\tau(s)n(s)$.

2.7. Definíció. Legyen $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ ívhosszparaméterezésű bireguláris görbe. Ekkor a $b'(s) = -\tau(s)n(s)$ összefüggés által definiált $\tau : I \mapsto \mathbb{R}$ függvényt **torziófüggvény**nek nevezzük.

2.8. Állítás. *A torziófüggvény irányítástartó izometriával és tetszőleges paramétertranszformációval szemben invariáns, irányításváltó izometria alkalmazása esetén előjelet vált.*

Bizonyítás. Legyen adva a $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ bireguláris ívhosszparaméterezésű görbe!

i) Tekintsük az $f = \tilde{c}_a \circ \varphi \quad (a \in \mathbb{R}^3, \varphi \in O(\mathbb{R}^3))$ izometriát és legyen $\tilde{c} := f \circ c$
$\tilde{b}' \overset{2.6}{=} (\varepsilon(\varphi \circ b))' = \varepsilon\varphi \circ b' = \varepsilon\varphi \circ (-\tau n) = -\varepsilon\tau(\varphi \circ n) \overset{2.6}{=} -\varepsilon\tau\tilde{n}$ következik,
hogy $\tilde{\tau} := \varepsilon\tau = \begin{cases} \tau & \text{,ha } f \text{ irányítástartó} \\ -\tau & \text{,ha } f \text{ irányításváltó} \end{cases}$

ii) Legyen $\Theta : \tilde{I} \mapsto I$ paramétertranszformáció, $\tilde{c} := c \circ \Theta$. Ekkor

$$(\tilde{b})' \overset{2.6}{=} (\varepsilon(b \circ \Theta))' = \varepsilon\Theta'(b' \circ \Theta) = \varepsilon^2((-\tau n) \circ \Theta) = -(\tau \circ \Theta)(n \circ \Theta) = -(\tau \circ \Theta)\tilde{n} \quad \Rightarrow$$
$$\Rightarrow \quad \tilde{\tau} = \tau \circ \Theta$$

Tekintsük egy c ívhosszparaméterezésű görbe $s \in I$ pontbeli Frenet-féle háromélét! Már ismert, hogy $t'(s) = \kappa(s)n(s)$ és $b'(s) = -\tau(s)n(s)$.
Vizsgáljuk $n'(s)$-t!

$$n'(s) = (b(s) \times t(s))' = b'(s) \times t(s) + b(s) \times t'(s) =$$
$$= -\tau(s)n(s) \times t(s) + b(s) \times \kappa(s)n(s) = \tau(s)b(s) - \kappa(s)t(s)$$

azaz $\boxed{n'(s) = -\kappa(s)t(s) + \tau(s)b(s)}$

A Frenet-féle háromél derivált vektorainak (t, n, b) ortonormált bázisban való

(F1)	$t'(s) =$		$\kappa(s)n(s)$	
(F2)	$n'(s) =$	$-\kappa(s)t(s)$		$+\tau(s)b(s)$
(F3)	$b'(s) =$		$-\tau(s)n(s)$	

előállítását **Frenet-formulák**nak nevezzük.

Megjegyzések. Az (F1)-(F3) összefüggéseket Serret-Frenet-formulákként is szokás idézni, ugyanis egymástól függetlenül jutott el hozzájuk Serret(1819-1885) 1851-ben, illetve Frenet(1816-1900) az 1847-ben elkészült disszertációjában. Az utóbbinak egy kivonata 1852-ben került publikálásra. Az (F1)-(F3) egyenletek teszik lehetővé a görbeelméleti problémák szisztematikus vizsgálatát, korábban csak ad-hoc módszerekkel tették azt meg.

2.9. Állítás. *Tekintsünk egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ bireguláris parametrizált görbét! Ekkor a Frenet-formulák az alábbi formát öltik:*

$t'(t) =$		$v(t)\kappa(t)n(t)$	
$n'(t) =$	$-v(t)\kappa(t)t$		$+v(t)\tau(t)b(t)$
$b'(t) =$		$-v(t)\tau(t)n(t)$	

2.10. Állítás. *Egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ bireguláris parametrizált görbe Frenet-féle háromméle a következő összefüggések szerint számítható:*

$$t = \frac{c'}{\|c'\|} \quad , \quad b = \frac{c' \times c''}{\|c' \times c''\|} \quad , \quad n = b \times t$$

torziófüggvényét pedig a

$$\tau = \frac{< c' \times c'', c''' >}{\|c' \times c''\|^2} \quad \textit{formula szolgáltatja}$$

Bizonyítás.

i) Ha c tetszőleges paraméterezésű bireguláris görbe, akkor érintő egységvektora

$$t = \frac{c'}{\|c'\|} = \frac{c'}{v}.$$

$$c' \times c'' = c' \times (v't + vt') = vt \times vt' \overset{2.9}{=} vt \times v^2\kappa n = v^3\kappa(t \times n) = v^3\kappa b \Rightarrow$$

$$\Rightarrow b = \frac{c' \times c''}{\|c'\|^3\kappa} \underset{\kappa = \frac{\|c' \times c''\|}{\|c'\|^2}}{\overset{}{\underset{\uparrow}{=}}} \frac{c' \times c''}{\|c' \times c''\|}$$

Mivel (t, n, b) pozitív ortonormált bázis kell hogy legyen, így (b, t, n) hármas is az. Továbbá $(b, t, b \times t)$ szintén pozitív ortonormált bázis, így $n = b \times t$

ii) A c''' a (t, n, b) bázisban egyértelműen felírható:

$$c''' = \lambda t + \mu n + \nu b \qquad \lambda, \mu, \nu \in C^\infty(I)$$

Mivel $c' \times c'' = v^2\kappa b$, továbbá $< t, b >=< n, b >= 0$, így a $< c' \times c'', c''' >$ vegyes szorzat kiszámításához elegendő a ν függvény ismerete.

$c' = vt$

$c'' = v't + vt' = v't + v^2\kappa n$

$c''' = v''t + v't' + (v^2\kappa)'n + v^2\kappa n' = v''t + v'v\kappa n + (v^2\kappa)'n + v^2\kappa(-v\kappa t + v\tau b) =$

$= (v'' - v^3\kappa^2)t + (v'v + (v^2\kappa)')n + v^3\kappa\tau b,$

így $\quad c' \times c'' = v^3\kappa b$-t felhasználva

$$< c' \times c'', c''' >= v^6\kappa^2\tau$$

$$\text{Másrészt } \kappa^2 = \frac{\|c' \times c''\|^2}{\|c'\|^6} = \frac{\|c' \times c''\|^2}{v^6}, \text{ így}$$

$$\tau = \frac{< c' \times c'', c''' >}{\|c' \times c''\|^2} \quad \text{adódik.}$$

Ha a görbe ívhosszparaméterezésű, akkor

$$\|c' \times c''\|^2 = \|c'\|^2 \|c''\|^2 - < c', c'' >^2 = \|c''\|^2 = \kappa^2,$$

ekkor tehát

$$\tau \frac{< c' \times c'', c''' >}{\kappa^2}$$

2.11. Állítás. *Egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ bireguláris parametrizált görbe $\Leftrightarrow$ síkgörbe, ha torziófüggvénye a zérus függvény, vagyis a torzió eltűnése a parametrizált síkgörbéket jellemzi.*

Bizonyítás. Könnyű gyakorló feladat.

2.12. Definíció. Tekintsünk egy $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ parametrizált görbét. Tetszőleges $t \in I$ paraméter esetén a

$$c^*(t) = c(t) + \frac{1}{\kappa(t)} n(t)$$

pontot a c görbe t paraméterezésű pontjához tartozó **görbületi középpont**nak, a $c^*(t)$ középpontú, $\rho(t) := \frac{1}{\kappa(t)}$ sugarú és a $c(t)$-beli simulósíkra illeszkedő kört az adott görbe $c(t)$ pontbeli **simulókör**ének mondjuk, $\rho(t)$-re a **görbületi sugár** elnevezést használjuk. Speciálisan egy bireguláris síkgörbe görbületi középpontjai által meghatározott görbét a görbe **evolutá**jának hívjuk. Egy tetszőleges bireguláris görbe **evolvens**én érintőinek ortogonális trajektóriáját értjük.

2.13. TÉTEL. ***(Görbeelmélet alaptétele)***

(Unicitás-tétel) *: Tegyük fel hogy $c_1 : I \mapsto \mathbb{R}^3$ és $c_2 : I \mapsto \mathbb{R}^3$ természetes paraméterezésű bireguláris parametrizált görbe, amelyeknek görbület-, és torziófüggvénye megegyezik.*
Ekkor létezik olyan irányítástartó izometria, amely a görbék egyikét a másikba viszi át, következésképpen a görbület-, és a torziófüggvény irányítástartó izometriától eltekintve egyértelműen meghatározza az $\mathbb{R}^3$-beli parametrizált görbéket.

(Egzisztencia-tétel) *: Tetszőlegesen adott $\kappa : I \mapsto \mathbb{R}$ pozitív értékű differenciálható és $\tau : I \mapsto \mathbb{R}$ differenciálható függvényekhez $\exists$ olyan $c : I \mapsto \mathbb{R}^3$ természetes paraméterezésű – szükségképpen bireguláris – parametrizált görbe, amelynem görbület-, és torziófüggvénye a megadott κ illetve τ függvény.*